

Katarský komentář k Otčenáši ve Florentském obřadním spise

David Zbírál

Úvod

Rukopis Florentské národní knihovny se signaturou I.II.44¹ obsahuje dvě latinská díla katarského původu. Prvním z nich je rozsáhlé scholastické dílo *Liber de duobus principiis* (Kniha o dvou principech).² Druhým je tzv. *Florentský obřadní spis*,³ který obsahuje komentář k Otčenáši, instrukce k provádění katarských obřadů známých jako *traditio orationis* a *consolamentum* čili křest Duchem svatým a nejrůznější biblické citáty, které kataři s obřadem *consolamenta* spojovali a které užívali v kázání u příležitosti jeho udělení. Kodex vznikl někdy mezi lety 1250 a 1280.⁴ Sestává ze šesti sešitů. *Florentský obřadní spis* zabírá pátý; na šestém pokračuje *Kniha o dvou principech* v plynulé návaznosti na text na konci sešitu čtvrtého.⁵

Dochovala se ještě dvě katarská díla, jejichž obsah se částečně překrývá s *Florentským obřadním spisem*. Prvním je tzv. *Lyonský obřadní spis*, okcitánský pramen obsahující poznámky o obřadech *servicia*, předání Otčenáše a *consolamenta* a repliky při těchto obřadech užívané, prokládané biblickými citacemi a různými mravními ponaučeními (které sloužily jako podklad pro kázání během obřadů).⁶ Druhým je *Dublinský spis* obsa-

1 Firenze, Biblioteca nazionale, Conventi soppressi, ms. I.II.44, 54 fol.

2 Christine Thouzellier (ed.), *Livre des deux principes: Introduction, texte critique, traduction, notes et index*, Paris: Le Cerf 1973, 160-454.

3 Christine Thouzellier (ed.), *Rituel cathare: Introduction, texte critique, traduction et notes*, Paris: Le Cerf 1977, 194-260. Francouzské překlady: *ibid.*, 195-261; René Nelli, *Écritures cathares*, Monaco: Le Rocher ³1995, 239-259; Déodat Roché, *L'Église romaine et les Cathares albigeois*, Arques: Éditions des Cahiers d'Études cathares ²1957, 175-202. Anglický překlad: Walter L. Wakefield – Austin P. Evans, *Heresies of the High Middle Ages: Selected Sources Translated and Annotated*, New York: Columbia University Press ²1991, 468-483. Italský překlad: Francesco Zambon, *La cena segreta: Trattati e rituali catari*, Milano: Adelphi 1997, 315-335. Starší edice, pořízená objevitelem rukopisu: Antoine Dondaine (ed.), *Un traité néo-manichéen du XIIIe siècle: Le Liber de duobus principiis suivi d'un fragment de Rituel cathare*, Roma: Istituto storico domenicano S. Sabina 1939, 151-165.

4 Ch. Thouzellier, *Livre des deux principes...*, 29-32.

5 Viz tabulku in: Ch. Thouzellier, *Livre des deux principes...*, 18.

6 Lyon, Bibliothèque municipale, ms. PA 36. Léon Clédat (ed.), *Le Nouveau Testament*

hující vedle pojednání o Boží církvi také podrobný komentář k Otčenáši, sepsaný rovněž v okcitanštině.⁷ Překryv je ale v obou případech skutečně jen dílčí a nelze předpokládat, že by mezi lyonským, dublinským a florentským rukopisem existoval přímý vztah. Jean Gonnet dokonce soudí, že *Dublinský spis* je *Florentskému obřadnímu spisu* vzdálenější než některé valdenské komentáře k Otčenáši.⁸

Výkladů Otčenáše mezi katary pravděpodobně kolovalo hodně. Vedle dublinského a florentského rukopisu je tu narážka v *Registru Geoffroie d'Ablis*, podle které katarský dobrý křesťan Jakub Autier svědkovi „svěřil sešitek, ve kterém byl jakýsi latinský výklad modlitby Páně, ale nebylo tam nic proti víře“,⁹ což je mimo jiné cenné svědectví o tom, že pravověrně působící komentáře užívali nejen valdenští,¹⁰ ale i kataři. Peter Biller také odkazuje na zmínku o „psaném Otčenáši kacírů“,¹¹ ať už přívlastek znamená, že byl Otčenáš opatřen katarským komentářem, nebo že obsahoval katary užívanou doxologii,¹² popřípadě obrat „*panem super-substantialem*“ (který užívá v *Mt 6,11* Vulgáta, ale nekatarským autorům byl podezřelý).

Jako ukázka byl z *Florentského obřadního spisu* vybrán právě komentář k modlitbě Otčenáš, jenž zabírá necelou čtvrtinu tohoto pramene.

traduit au XIIIe siècle en langue provençale, suivi d'un Rituel cathare: Reproduction photolithographique du manuscrit de Lyon..., Paris: Ernest Lerroux 1887 (přetisk Genève: Slatkine Reprints 1968), vi-xxvi, faksimile s. 470-482; Jean Duvernoy (ed.), „Rituel“, http://jean.duvernoy.free.fr/text/pdf/cledat_rituel.pdf (květen 2001).

- 7 Dublin, Trinity College, ms. 269 (též uváděný pod signaturou A.10.6), fol. 1^r-77^r. Théo Venckeleer (ed.), „Un recueil cathare: Le manuscrit A.6.10. de la ‚Collection vaudoise‘ de Dublin“, *Revue belge de philologie et d'histoire* 38, 1960, 815-834; 39, 1961, 759-793. Nová edice komentáře k Otčenáši: Enrico Riparelli (ed.), „La ‚Glose du Pater‘ du ms 269 de Dublin: Description, histoire, édition et commentaire“, *Heresis* 2001, č. 34, s. 82-106; novější verze této edice s několika opravami na <http://www.ri-alto.unina.it/prorel/glossa/Glossa.htm> (30. 4. 2002 [dále jen *Dublin Rialto*]).
- 8 Jean Gonnet, „Les ‚Glosa Pater‘ cathares et vaudoises“, in: kol., *Cathares en Languedoc*, (Cahiers de Fanjeaux 3), Toulouse: Privat 1968 (přetisky 1989 a 2000), 66, srov. tabulku s. 65-66. Některé dochované valdenské glosy k Otčenáši dosud nebyly vydány.
- 9 *Inkviziční registr Geoffroie d'Ablis* (Paris, Bibliothèque nationale, ms. lat. 4269), fol. 55^r; Jean Duvernoy (ed.), „Registre de Geoffroy d'Ablis“, http://jean.duvernoy.free.fr/text/pdf/geoffroi_d_ablis.pdf (srpen 2002 [dále jen *Ablis*]), 143; srov. Annette Palès-Gobilliard (ed.), *L'inquisiteur Geoffroy d'Ablis et les Cathares du comté de Foix (1308-1309)* [dále jen *Ablis P-G*], Paris: Centre National de la Recherche Scientifique 1984, 390.
- 10 J. Gonnet, „Les ‚Glosa Pater‘ cathares et vaudoises...“, 60-61.
- 11 Paris, Bibliothèque nationale, fonds Doat, vol. 21, fol. 257^r; podle Peter Biller, „The Cathars of Languedoc and written materials“, in: Peter Biller – Anne Hudson (eds.), *Heresy and Literacy, 1000-1530*, Cambridge: Cambridge University Press 1994, 69.
- 12 P. Biller, „The Cathars of Languedoc and written materials...“, 69.

V textu je součástí obřadního předání této modlitby katechumenovi, který se připravuje k přijetí consolamenta; z oslovení katechumena je patrné, že se komentář přednášel během obřadu. Glosa k „nadsubstančnímu chlebu“ byla ale očividně rozvinuta nad svůj původní rozsah; jednak délkou daleko převyšuje komentáře ke všem ostatním veršům Otčenáše, jednak o pozdějším rozvinutí svědčí samotný rukopis: za původně velmi krátký komentář k „nadsubstančnímu chlebu“ začal písař přepisovat poznámky k „*da nobis hodie*“, poté však pasáž vyškrtl a uvedl ještě mnoho biblických citací k „nadsubstančnímu chlebu“.¹³ Je možné, že komentář k „nadsubstančnímu chlebu“ sestavil právě písař B,¹⁴ který do kodexu zapsal celý *Florentský obřadní spis* a tři z pěti sešitů *Liber de duobus principiis*.¹⁵

Písař B byl osobou velmi kvalifikovanou; texty si dobře přečetl a pečlivě opravoval chyby písaře A, příležitostně včetně chyb naukového rázu, i chyby vlastní.¹⁶ S největší pravděpodobností patřil ke katarské církvi Albanenses, jejímž centrem bylo Desenzano, jelikož se autor *Knihy o dvou principech* k Albanenses výslovně hlásí¹⁷ a *Knihy* vykazuje podstatné shody s učením katarského filozofa Jana z Lugia, hodnostáře Albanenses, které shrnul ve své *Sumě* roku 1250 Rainer Sacconi.¹⁸

Část o „nadsubstančním chlebu“ užívá nejběžnější postup středověké biblické exegeze – juxtapozici citátů. Ukázka však zapadá do kontextu středověké exegeze nejen formou, ale i obsahem: vydavatelka *Florentského obřadního spisu* Christine Thouzellierová průběžně uvádí velké množství patristických a středověkých pramenů komentujících dané verše Otčenáše; katarská glosa navazuje na dlouhou tradici komentářů k této modlitbě.

Pramen místy působí z určitého hlediska „málo katarsky“, například ve srovnání s apokryfem *Otázky Jana Evangelisty*.¹⁹ Příčinou je, že narozdíl od *Otázek* jde o text mezi katary široce přijatelný. Katarství se od prostře-

13 Viz Ch. Thouzellier (ed.), *Rituel cathare...*, 202 (nadsubstanční chléb: s. 202-212). Komentář k „*da nobis hodie*“, jenž potom následuje, se nicméně neshoduje doslovně s tím, který písař B původně započal, což může výklad redakce *Florentského obřadního spisu* dále komplikovat.

14 Ch. Thouzellier, *Rituel cathare...*, 19-20.

15 Viz Ch. Thouzellier, *Livre des deux principes...*, 18.

16 Viz Ch. Thouzellier, *Livre des deux principes...*, 25-27; též, *Rituel cathare...*, 18-19.

17 Ch. Thouzellier (ed.), *Livre des deux principes...*, 362.

18 Rainer Sacconi, *Summa de catharis et leonistis*, in: Franjo Šanjek (ed.), „Raynerius Sacconi O.P. Summa de Catharis“, *Archivum Fratrum Praedicatorum* 44, 1974, 52-57.

19 Edina Bozóký (ed.), *Le livre secret des Cathares: Interrogatio Iohannis, apocryphe d'origine bogomile*, Paris: Beauchesne 1980 (přetisk 1990), 42-92; český překlad vídeňské recenze: David Zbírál, „Bogomilsko-katarský apokryf ‚Otázky Jana Evangelisty‘“, *Religio* 11/1, 2003, 118-129.

dí, ve kterém žilo, pochopitelně nelišilo ve všem. Princip opozice nespočívá v naplnění všech myslitelných rozdílů, nýbrž ve sdílení velkého množství rysů a v odlišnosti v určitém počtu jiných, jež slouží jako distinktivní, ale neměly by přitahovat veškerou badatelovu pozornost. Číst *Florentský obřadní spis* tak, že hledáme jen specificky katarské víry a vše ostatní přeskakujeme jako druhořadou informaci, je tedy chyba. Katarství není – či jednotlivá katarství nejsou²⁰ – souhrnem odlišností od jiných středověkých křesťanství.

Překladatelská poznámka

Překlad byl pořízen podle kritického vydání Christine Thouzellier (ed.), *Rituel cathare: Introduction, texte critique, traduction et notes*, Paris: Le Cerf 1977, s. 196-216 (celý text s. 194-260).

Bible je citována podle Českého ekumenického překladu, pokud odpovídá výkladu, s nímž text pracuje; tam, kde mu možná či jistě neodpovídá, byl biblický text v hranicích, které vymezuje latinský citát, přizpůsoben. Stejně se postupovalo i pokud text Českého ekumenického překladu neodpovídá větné konstrukci, do níž je citát zapojen. Slovosled odlišný od textu Vulgáty byl příležitostně naznačen odchýlením od slovosledu Českého ekumenického překladu. Biblické citace jsou v překladu kurzívou. Tam, kde se citovaný text odlišuje od Vulgáty, je kurzíva přerušena, a to i v případě, že jde o dost běžnou variantu.

Oslovení na začátku úryvku bylo v překladu převedeno z vykání do tykání, které je obvyklé v českém liturgickém jazyce. Vykání se užívá v celém *Florentském obřadním spise*.

---

20 V bádání o katarství je patrný pozvolný posun od důrazu na jednotu k důrazu na odlišnosti a na nutnost pečlivého popisu jednotlivých skupin zařaditelných do rámce katarství, které sice sdílejí společné rysy, ale netvoří jeden celek, v jehož rámci by bylo možné automaticky připisovat víru, obřady či organizaci jedné skupiny i skupině jiné. Viz zejm. Pilar Jiménez Sanchez, „Catharisme ou catharismes? Variations spatiales et temporelles dans l'organisation et dans l'encadrement des communautés dites ‚cathares‘“, *Heresis* 2003, č. 39, s. 35-61.

21 Katarští dobří křesťané museli povinně odřkat Otčenáš před jídlem i při dalších příležitostech. Viz *Florentský obřadní spis*; Christine Thouzellier (ed.), *Rituel cathare...*, 220. *Lyonský obřadní spis*; L. Clédat (ed.), *Le Nouveau Testament...*, xv, xxiv, faksimile *ibid.*, 475, 481; srov. J. Duvernoy (ed.), „Rituel...“, 4, 7.

Překlad

Z toho musíš pochopit, že bys nyní měl přijmout tuto svatou modlitbu, totiž Otče náš. Modlitba je to zajisté krátká, ale obsahuje veliké věci. A tak ten, kdo má odříkávat Otče náš,²¹ ho musí cítit dobrými skutky. Syn se nazývá láska k Otci;²² a proto kdo touží být synem a dědicem, nechť se zcela odloučí od zlých činů.

Obrat *Otče náš* je ve vokativu. Jako by se řeklo: Otče pouze těch, kdo budou spaseni.²³

Jenž jsi v nebesích, to jest jenž přebýváš ve svatých či v nebeských sílách. A proto snad řekl²⁴ *Otče náš, jenž jsi v nebesích*, k odlišení od otce ďábla, který je *lhář a otec*²⁵ zlých, totiž těch, kdo se zcela strani²⁶ veškeré spásné slitovnosti. A proto říkáme Otče náš.

Posvět se jméno tvé. Jménem Božím se míní zákon Kristův, jako by se řeklo: nechť se tvůj zákon upevňuje ve tvém lidu.

Přijď království tvé. Královstvím Božím je míněn Kristus,²⁷ jak praví v evangeliu: *Hle, království Boží je mezi vámi*.²⁸ Nebo se královstvím Božím míní Boží lid, který bude spasen, jako by řekl: vyved, Hospodine, svůj lid *ze země nepřítel*.²⁹ Proto praví prorok Jóel: *Mezi chrámovou předsíní a oltářem budou plakat kněží, sluhové Hospodinovi, a budou prosit: Ušetři, Hospodine, ušetři svůj lid, nevydávej své dědictví potupě, ať nad nimi nevládnou pronárody. Proč se má mezi národy říkat: Kde je jejich Bůh?*³⁰ A proto křesťané každodenně prosí svého předobrého Otce za spasení Božího lidu.

Buď vůle tvá jako v nebi, tak i na zemi. Jako by se řeklo: ať se tvá vůle naplňuje v tomto lidu, který uvízl v pozemské látce,³¹ jako se naplňuje

22 „*Filius dicitur amor patris*“.

23 Mnozí kataři věřili, že by se nikdo jiný než dobří křesťané, jimž platné consolamentum podle katarské víry zajišťovalo spásu, neměl Otčenáš modlit. Viz *Inkviziční registr Jakuba Fourniera* (Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, ms. Vat. Lat. 4030); Jean Duvernoy (ed.), *Le registre d'inquisition de Jacques Fournier, évêque de Pamiers (1318-1325)* II [dále jen *Fournier* II], Toulouse: Privat 1965, 37; III, Toulouse: Privat 1965, 126-127.

24 Nevyjádřeným podmětem je jistě Kristus (který předal tuto modlitbu učedníkům). W. L. Wakefield a A. P. Evans (*Heresies...*, 469) pasáž pozměňují a převádějí do přítomného času zbytečně.

25 Srov. *J* 8,44.

26 Popř. „kdo jsou zcela zbavení“.

27 Srov. *Dublinský spis*, fol. 37^v-39^v; E. Riparelli (ed.), „La „Glose du Pater“...“, 88 (*Dublin Rialto*, § 4.2, 4.6).

28 *L* 17,21. Redaktor tedy míní, že Kristus tato slova řekl o sobě.

29 Srov. *Jr* 31,16.

30 *Jl* 2,17.

31 „*terrene nature adhesit*“; jsou možné i jiné překlady.

v hořejším království čili³² v Kristu, který praví: nepřišel jsem, *abych činil vůli svou, ale abych činil vůli toho, který mě poslal, Otce.*³³

*Chléb náš nadsubstanční.*³⁴ Nadsubstančním chlebem se míní zákon Kristův, který byl ustanoven nad veškerým lidem.³⁵ Proto praví prorok Izajáš o tomto chlebu, jak věříme:³⁶ *Sedm žen se v onen den chytí jednoho muže. Řeknou: Budeme jíst svůj chléb a oblékneme se do svých šatů, jenom ať se jmenujeme tvým jménem.*³⁷ A David praví: *Jsem jak zlomená bylina a schne moje srdce, protože jsem zapomněl jíst svůj chléb.*³⁸ A v Knize Moudrosti je psáno: *Svůj lid jsi nasýtil pokrmem andělů; aniž se museli namáhat, poskytovals jim hotový chléb z nebe, přinášející plné uspokojení, lahodné chuti. To, cos jim daroval, ukázalo tvůj láskyplný vztah k tvým dětem, splňovalo přání toho, kdo to přijímal, a měnilo se podle jeho libosti.*³⁹ A skrze Izajáše Pán praví: *Cožpak nemáš lámat svůj chléb hladovému, přijímat do domu utištěné, ty, kdo jsou bez přístřeší? Vidíš-li nahého, obléknout ho, nebýt netečný k vlastní krvi?*⁴⁰ O tomto chlebu, jak věříme,⁴¹ praví Jeremjáš v Pláči: *Pacholátka prosila o chléb, a nikdo jim nenalámal.*⁴² A Kristus praví Židům v Janově evangeliu: *Amen, amen, pravím vám, chléb z nebe vám nedal Mojžíš; pravý chléb z nebe vám dává můj Otec. Neboť Boží chléb je ten, který sestupuje z ne-*

32 Spíše než „nebo“; viz výše výklad království jako Krista.

33 J 6,38. K variantě „*qui misit me patris*“ srov. ve Vulgátě J 6,39.

34 „*supersubstantialem*“; tak v Mt 6,11 i Vulgáta (k patristickým a středověkým komentářům k „*nadsubstančnímu chlebu*“ viz Ch. Thouzellier, *Rituel cathare...*, 200-203). Kataři se zřejmě k této variantě (namísto běžnějšího „*cotidianum*“ z L 11,3) přiklonili všeobecně. Viz *Lyonský obřadní spis*; L. Clédát (ed.), *Le Nouveau Testament...*, 470 (srov. J. Duvernoy [ed.], „*Rituel...*“, 1). *Dublinský spis*, fol. 50^r; E. Riparelli (ed.), „*La Glose du Pater...*“, 94, komentář *ibid.*, 111 (*Dublin Rialto*, § 6.1). *Registr toulouské inkvizice* (Paris, Bibliothèque nationale, fonds Doat, vol. 25-26), vol. 25, fol. 19^v, 246^v; Jean Duvernoy (ed.), „*Registre de l'Inquisition de Toulouse (1273-1280)*“, <http://jean.duvernoy.free.fr/text/pdf/Parnaclatin.pdf> (duben 2003 [dále jen *Toulouse*]), 30, 163.

35 Po slově „*populum*“ je v rukopise dodáno a poté vyškrtáno: „*Dej nám dnes*. Jako by se řeklo: svatý Otče, dej nám svou sílu, abychom v tomto čase milosti dokázali plnit zákon a přikázání tvého Syna, který je *chléb živý* [srov. J 6,51].“ (Ch. Thouzellier [ed.], *Rituel cathare...*, 202.)

36 „*ut creditur*“.

37 Iz 4,1. Katarský autor tento citát dále nerozvíjí, takže není jisté, jak jej vykládal; snad jej chápal jako narážku na obléknutí roucha slávy (srov. např. Zj 3,5; 6,11) a zmíněné ženy jako duše spasených – nevěsty Kristovy, které se v „*onen den*“ (tj. den soudu) přimknou ke svému ženichovi; proto byl zvolen tento překlad. K závěrečné části citátu srov. Iz 63,19; Jr 14,9; 15,16; Da 9,19; Sír 36,11.

38 Ž 102,5.

39 Mdr 16,20-21.

40 Iz 58,7. Latinský text zní „*carnem tuam ne despexeris*“.

41 „*ut creditur*“.

42 Pl 4,4. Srov. *Dublinský spis*, fol. 50^r; E. Riparelli (ed.), „*La Glose du Pater...*“, 94 (*Dublin Rialto*, § 6.3).

be a dává život světu.⁴³ A také: *Já jsem chléb života*, to jest mám v rukou přikázání, která vedou k životu;⁴⁴ *kdo přichází ke mně, nikdy nebude hladovět, a kdo věří ve mne, nikdy nebude žíznit.*⁴⁵ A také: *Amen, amen, pravím vám, kdo ve mne věří, má život věčný. Já jsem chléb života. Vaši otcové jedli na poušti manou, a zemřeli. Toto je chléb, který sestupuje z nebe: kdo z něho jí, nezemře. Já jsem ten chléb živý, který sestoupil z nebe; kdo jí z toho chleba, to jest kdo zachovává má přikázání, živ bude na věky. A chléb, který mu já dám, je mé tělo, dané pro život světa,*⁴⁶ to jest život lidu.⁴⁷ *Židé se mezi sebou přeli: Jak nám ten člověk může dát k jídlu své tělo?*⁴⁸ Jako by se řeklo: v židovském národě vyvstala otázka, jak⁴⁹ jim může Kristus předat svá přikázání, aby je zachovávali. Nevěděli totiž o božskosti⁵⁰ Božího syna. *Ježíš jim řekl: Amen, amen, pravím vám, nebudete-li jíst tělo Syna člověka, to jest nebudete-li zachovávat přikázání Božího syna, a pít jeho krev, to jest nepřijmete-li duchovní obsah*⁵¹ *Nového zákona, nebudete mít v sobě život. Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má život věčný a já ho vzkřísím v poslední den. Neboť mé tělo je pravý pokrm a má krev pravý nápoj.*⁵² Jinde Kristus praví: *Můj pokrm jest, abych činil vůli svého otce, který mě poslal, a dokonal jeho dílo.*⁵³ A také: *Kdo jí mé tělo a pije mou krev, zůstává ve mně a já v něm.*⁵⁴ Takže falešní kněží doopravdy nejedí tělo našeho Pána Ježíše Krista ani nepijí jeho krev, poněvadž v Pánu Ježíši Kristu nezůstávají. Proto praví svatý Jan v první epiš-

43 J 6,32-33.

44 „*id est ego habeo mandata vite*“.

45 J 6,35.

46 J 6,47-52.

47 Tj. Božího lidu – těch, kdo budou spaseni. Ne pro život všech, neboť všichni nebudou tento životodárný chléb jíst (nebudou zachovávat přikázání).

48 J 6,47-52.

49 „*qua ratione*“ ex „*qua intentione*“ corr. ms. Ch. Thouzellier (*Rituel cathare...*, 207) překládá „v jakém smyslu“, pravděpodobnější význam bude spíše „jakým právem“.

50 „*divinitatem*“. Zdaleka to nemusí nutně znamenat, že autor připisoval Kristu božskou přirozenost, třebaže menšina katarů věřila, že Kristus Bohem je. Viz *Ablis*, fol. 24^r, s. 75 (srov. *Ablis P-G*, s. 228). *Tractatus de hereticis*; Antoine Dondaine (ed.), „La hiérarchie cathare en Italie II: Le *Tractatus de hereticis* d’Anselme d’Alexandrie“, *Archivum Fratrum Praedicatorum* 20, 1950, 311. Je patrně třeba pominout zmínku o víře faráře Montaillou Petra Clergua v Kristovo božství (*Inkviziční registr Jakuba Fourniera*; Jean Duvernoy [ed.], *Le registre d’inquisition de Jacques Fournier, évêque de Pamiers (1318-1325)* I, Toulouse: Privat 1965, 242): Petra sice nelze dost dobře označit za katolíka, ale za kataru asi také ne.

51 „*spiritualem intentionem*“; „obsah“ je zde zřejmě nejvhodnější překlad. Viz níže totéž sousloví.

52 J 6,53-55.

53 J 4,34. Tento citát je jistě užit mimo jiné proto, aby podložil propojení „pravého pokrmu“ s plněním Božích přikázání.

54 J 6,56.

tole: *Kdo však zachovává jeho slovo, vpravdě v něm láska Boží dosáhla svého cíle. Podle toho poznáváme, že jsme z Boha. Kdo říká, že v něm zůstává, musí žít tak, jak žil on sám.*⁵⁵

O tomto chlebu je, jak věříme,⁵⁶ psáno v evangeliu svatého Matouše: *Když jedli, vzal Ježíš chléb, to jest duchovní přikázání Zákona a Proroků,⁵⁷ požehnal, to jest pochválil je a potvrdil, rozlámal, to jest duchovně je vyložil, a dal učedníkům, to jest poručil jim, aby je duchovně dodržovali, se slovy: *Veźměte, to jest zachovávejte je, jezte, to jest hlásejte je dalším – proto bylo řečeno svatému Janu Evangelistovi: *Veźmi knihu a sněž ji a tak dáte. A řekl mi: *Je třeba, abys znovu prorokoval mnoha národům, kmenům, jazykům i králům.*⁵⁸ – toto jest mé tělo.*⁵⁹ Tady o chlebu říká *toto jest mé tělo*, výše řekl *a chléb, který mu já dám, je mé tělo, dané pro život světa.*⁶⁰ *Toto jest mé tělo* řekl, jak věříme,⁶¹ o duchovně pochopených přikázáních Zákona a Proroků.⁶² Jako by řekl: tam jsem, tam přebývám. Proto praví Apoštol v první Korintským: *Není kalichem požehnání, za nějž děkujeme, účast na krvi Kristově? A není chlebem, který lámeme, účast na těle Kristově?*⁶³ *Protože je jeden chléb, jsme my mnozí jedno tělo, neboť všichni máme podíl na jednom chlebu*⁶⁴ a jednom kalichu, to jest na jednom duchovním obsahu⁶⁵ Zákona a Proroků⁶⁶ a Nového zákona. A také:**

55 1 J 2,5-6.

56 „*ut creditur*“.

57 „*et prophetarum*“ doplněno pod řádkem.

58 Zj 10,9.11.

59 Mt 26,26. Stojí za povšimnutí, že autor nespojuje tento citát ani s jakoukoli připomínkou Poslední večeře, třebaže sami kataři, přinejmenším někteří, praktikovali obřad žehnutí a lámání chleba. Viz patrně nejuplněnější popis Fournier II, 26-27. Dále např. Rainer Sacconi, *Summa...*; F. Šanjek (ed.), „Raynerius Sacconi O.P. Summa de Catharis...“, 44 (zde může být také klíč ke komentátorovu mlčení: z Rainerovy poznámky vyplývá, že Albanenses, z nichž komentátor nepochybně pocházel, měli k obřadu žehnutí chleba mnohem zdrženlivější postoj než jiné italské katarské církve). *Tractatus de hereticis*; A. Dondaine (ed.), „La hiérarchie cathare en Italie II: Le Tractatus...“, 316. *Ablis*, fol. 55^v, s. 142-143 (srov. *Ablis P-G*, 388), kde se objevuje i poznámka, že kataři nazývají takto požehnaný chleba „chlebem svaté modlitby“, což je zřejmě narážka na chléb zmíněný v Otčenáši.

60 J 6,51.

61 „*ut creditur*“.

62 „*et prophetarum*“ doplněno na okraji.

63 Český ekumenický překlad odlišně; pasáž tam vyznívá jako narážka na eucharistii. To je právě výklad, jež katar nepřipouští. O něco níže vysvitne, že chléb a krev v tomto citátu vykládal stejně jako výše (Zákon a Proroci, Nový zákon).

64 1 K 10,16-17. Srov. *Dublinký spis*, fol. 50^r; E. Riparelli (ed.), „La ‚Glose du Pater‘...“, 94 (*Dublin Rialto*, § 6.2), kde se tato pasáž cituje, rovněž v souvislosti s nadsubančným chlebem.

65 „*de una spirituali intentione*“.

66 „*et prophetarum*“ je zde přímo v textu, dost možná díky písaři B, který výše na dvou místech Proroky doplnil.

Já jsem přijal od Pána, co jsem vám také odevzdal: Pán Ježíš v tu noc, kdy byl zrazen, vzal chléb, vzdal díky, lámal jej a řekl: Vezměte a jezte.⁶⁷ Toto jest mé tělo, které se pro vás vydává. Jako by řekl: tato duchovní příkázání starých Písem jsou mé tělo, které se pro vás vydává lidu. To číňte na mou památku. Stejně vzal po večeři i kalich a řekl: Tento kalich je nový zákon, zpečetěný mou krví; to číňte, kdykoli budete pít, na mou památku.⁶⁸ Takový je význam nadsubstančního chleba.⁶⁹

Následuje *dej nám dnes*, to jest dej nám v tomto čase milosti, čili dokud jsme v tomto časném životě, svou sílu, abychom dokázali plnit zákon tvého Syna Ježíše Krista.

A odpusť nám naše viny, to jest nebudeš počítat hříchy spáchané a minulé⁷⁰ nám, kteří chceme zachovávat příkázání tvého Syna.

Jako i my odpouštíme našim viníkům, to jest jako i my odpouštíme těm, kdo nás pronásledují a kdo nám škodí.

A neuveď nás v pokušení, to jest nedopusť, abychom od té doby, co toužíme zachovávat tvůj zákon, ještě byli uvedeni v pokušení.⁷¹ Ale jiné je pokušení tělesné a jiné dábelské. Dábelské je to, které vychází ze srdce působením ďáblova našeptávání, jako blud,⁷² zlé myšlenky,⁷³ nenávisť a podobně. Tělesné je to, které pramení z lidské přirozenosti, jako hlad, žízeň, zima a podobně, a tomu se vyhnout nemůžeme. Proto praví Apoštol v první Korintským: *Ať nepodlehnete jinému pokušení než lidskému.*⁷⁴ *Bůh je věrný: nedopusť, abyste byli podrobeni zkoušce, kterou byste nemohli vydržet, nýbrž se zkouškou vám připraví i východisko a dá vám sílu, abyste mohli obstát.*⁷⁵

67 „*accipite et manducate*“ navíc oproti Vulgátě, ale nejde o ojedinelou variantu (viz Ch. Thouzellier, *Livre des deux principes...*, 124).

68 *I K* 11,23-25.

69 „*hic intelligi panis supersubstantialis*“ ms., „*hic intelligitur panis supersubstantialis*“ corr. Dondaine.

70 Zde jsou jistě míněny hříchy spáchané před přijetím consolamenta.

71 Katar převodem do pasiva vylučuje možnost, že by lidi mohl pokoušet přímo Bůh. Srov. podobná rozvedení v nekatarské literatuře, např. u Cypriána, která uvádí Ch. Thouzellier, *Rituel cathare...*, 49, pozn. 47. Podle *Dublinského spisu*, fol. 60^v, 63^r (E. Riparelli [ed.], „La ‚Glose du Pater‘...“, 99, 100 [Dublin Rialto, § 8.5-6, 8.22]) Boží lid pokouší nejen ďábel, ale i sám Bůh; Boží pokušení má za cíl, aby si Boží lid zasloužil korunu slávy, ďáblovo má za cíl svedení ze správné cesty.

72 „*error*“; lze překládat různě. W. L. Wakefield a A. P. Evans (*Heresies...*, 472) překládají „hřích“ („*sin*“), ale to je výraz příliš obecný, pod nějž katarskému autorovi, a možná i většině středověkých křesťanů vůbec, jednoznačně spadaly i přečiny jmenované vzápětí, takže není vhodné jej použít pro jeden z členů tohoto výčtu.

73 Srov. *Mk* 7,21.

74 Srov. *Dublinský spis*, fol. 60^r; E. Riparelli (ed.), „La ‚Glose du Pater‘...“, 99 (*Dublin Rialto*, § 8.2).

75 *I K* 10,13.

Ale zbav nás od zlého, to jest od ďábla, který je pokušitelem věrných, a od jeho skutků.

Neboť tvé je království. Ten výrok je prý v řeckých nebo hebrejských knihách.⁷⁶ Jako by se řeklo: důvodem, proč pro nás musíš učinit to, oč prosíme, je to, že jsme tvůj lid.

I moc. Jako by se řeklo: moc nás⁷⁷ spasit máš Ty.

I sláva, to jest náleží ti chvála a čest, jestliže to pro svůj lid činíš.

Ve věcích, to jest v nebeských stvořeních.⁷⁸

Amen, to jest dokonale.⁷⁹

RÉSUMÉ

La glose cathare sur le Pater dans le Rituel de Florence

Ci-dessus est proposée la première traduction tchèque d'un extrait du *Rituel cathare latin* (Firenze, Biblioteca nazionale, fonds Conventi soppressi, ms. I.II.44) – la glose sur le Pater, couvrant les pp. 196-216 de l'édition de Christine Thouzellier (*Rituel cathare: Introduction, texte critique, traduction et notes*, Paris, Le Cerf, 1977), qui a servi de base pour la traduction. Le texte est précédé d'une brève introduction à propos du *Rituel latin* dans son ensemble et dans le contexte des deux autres Rituels cathares.

Ústav religionistiky

Filozofická fakulta

Masarykova univerzita

Arna Nováka 1

602 00 Brno

DAVID ZBIRAL

e-mail: david.zbiral@post.cz

76 Tato doxologie nebyla na středověkém Západě běžná, takže její užívání katary budilo podezření. Srov. *Dublinský spis*, fol. 70^v-74^v; E. Riparelli (ed.), „La ‚Glose du Pater‘...“, 104-106 (*Dublin Rialto*, § 10.1-12.12). *Lyonský obřadní spis*; L. Clédat [ed.], *Le Nouveau Testament...*, 470; J. Duvernoy [ed.], „Rituel...“, 1. *Toulouse*, fol. 19^v, s. 30. – Znají ji ale evangeliáře *Bobiensis*, *Sangermanensis*, *Monacensis* aj. i různá díla patristické literatury (Ch. Thouzellier, *Rituel cathare...*, 59, podrobně o doxologii s. 56-63). Vedle odkazů uváděných Ch. Thouzellierovou viz Jacques-Paul Migne (ed.), *Patrologiae cursus completus: Patrologia Latina* XII, Parisiis: J.-P. Migne 1845, col. 173, 859, 876; LXXVIII, Parisiis: J.-P. Migne 1849, col. 282; CVI, Parisiis: J.-P. Migne 1864, col. 46. Srov. *Didaché* 8,2, přel. Dan Drápal, in: Ladislav Varcl – Dan Drápal – Jan Sokol (trans.), *Spisy apoštolských otců*, Praha: ÚCN – Kalich 1986, 18.

77 „nos“ vepsáno nad řádkem.

78 E. Riparelli („La ‚Glose du Pater‘...“, 124) na tuto personifikaci věků poukazuje, v návaznosti na Francesca Zambona, jako na styčný bod s *Dublinským spisem*, kde se nebeská stvoření rozebírají v souvislosti s doxologií podrobněji (viz edici *ibid.*, 106 [*Dublin Rialto*, § 12.12]). W. L. Wakefield a A. P. Evans (*Heresies...*, 472) volí překlad „forever“, *that is, over divinely created beings*, čímž se jim ovšem informace, že katar považoval věky zmíněné v tomto verši za nebeské bytosti, ztrácí, jak potvrzuje i komentář (*ibid.*, 779, pozn. 27).

79 „sine defectu“.